

## Vai trò giám sát của báo điện tử đối với việc thực thi quyền lực nhà nước ở Việt Nam hiện nay

NCS. CAO THỊ NGỌC YẾN

Đại học Luật Hà Nội; Email: caongocyendhv@gmail.com

**Tóm tắt:** Báo điện tử là một trong những phương tiện thông tin đại chúng phổ biến, có tác động lớn tới đời sống xã hội cũng như đời sống nhà nước. Với tinh thần “nhìn thẳng vào sự thật, nói rõ sự thật”, báo điện tử thực hiện vai trò giám sát của mình đối với việc thực thi quyền lực nhà nước nhằm giúp cho hoạt động của cơ quan nhà nước có hiệu quả hơn, ngăn chặn tình trạng tha hóa quyền lực nhà nước. Trong phạm vi bài viết, tác giả làm rõ vai trò, đánh giá thực trạng của báo điện tử trong giám sát việc thực thi quyền lực nhà nước ở nước ta hiện nay, từ đó đề xuất một số giải pháp nhằm nâng cao chất lượng giám sát của báo điện tử trong thời gian tới.

**Từ khóa:** báo điện tử, giám sát, quyền lực nhà nước.

### 1. Vai trò của báo điện tử trong giám sát việc thực thi quyền lực nhà nước

Báo điện tử là loại hình báo chí sử dụng chữ viết, hình ảnh, âm thanh, được truyền dẫn trên môi trường mạng, gồm báo điện tử và tạp chí điện tử (khoản 6 Điều 3 Luật Báo chí 2016). Cũng giống như các loại bình báo chí khác, báo điện tử thực hiện các chức năng cơ bản sau: chức năng thông tin; chức năng giám sát và phản biện xã hội (PBXH); chức năng định hướng và phản ánh dư luận xã hội (DLXH).

Chức năng giám sát của báo điện tử là điều cần thiết trong một xã hội dân chủ - nơi mọi người phải biết chính phủ của họ đang làm gì. Giám sát xã hội của báo chí là quá trình báo chí bằng mọi phương thức huy động sức lực, trí tuệ và cảm xúc của đông đảo nhân dân với tinh thần trách nhiệm chính trị cao nhất trong việc theo dõi, giám sát quá trình thực hiện đường lối, chủ trương, chính sách của Đảng, pháp luật của Nhà nước, bảo đảm đạt được mục đích cao nhất trong điều kiện có thể<sup>(1)</sup>. Curran, J. 2007 nhấn mạnh “Chức năng dân chủ cơ bản của các phương tiện truyền thông là hoạt động như một cơ quan giám sát (Watch-dog) nhằm kiểm tra đối với nhà nước<sup>(2)</sup>. Ở các nước phương Tây quan niệm rằng một xã hội dân chủ chỉ trụ vững trên cơ sở bốn cột móng lớn là Quốc hội, Chính phủ, Tòa án và Báo chí - Truyền thông<sup>(3)</sup>. Các phương tiện truyền thông quan sát các hoạt động của nhà nước, vạch trần những hành vi lợi dụng cũng như sự kém cỏi của các nhà lãnh đạo chính trị bởi khi “có đủ nhân cầu, tất cả các lỗi đều nổi lên”<sup>(4)</sup> đồng thời nó hoạt động như một “chiếc báo động chống trộm”

để răn đe quan chức nhà nước hoặc cảnh báo công chúng về sự cần thiết phải thay thế họ trong các cuộc bầu cử tiếp theo. Khi truyền thông giám sát nhiều hơn thì tham nhũng sẽ thấp hơn và nhiều quan chức nhà nước vì phạm bị lật đổ nhiều hơn.

Báo chí không phải giám sát rồi để đó mà giám sát để hướng tới việc PBXH đối với các chính sách, hoạt động của cơ quan nhà nước. Học giả Nguyễn Trần Bạt từng nhận xét: “PBXH là trạng thái chuyên nghiệp của quá trình thảo luận cho nên nó cần có sự tham gia của hai lực lượng, lực lượng thứ nhất là để nói một cách chuyên nghiệp và lực lượng thứ hai là để nghĩ một cách chuyên nghiệp. Trước khi nói phải nghĩ, nghĩ chuyên nghiệp là giới trí thức và nói chuyên nghiệp là giới báo chí<sup>(5)</sup>. Trên cơ sở các thông tin có được từ hoạt động giám sát của báo chí, công chúng báo chí tiến hành những cuộc thảo luận công khai trên các diễn đàn xã hội mà báo chí xây dựng. Các cuộc thảo luận công khai giữa các nhóm dân chúng, giữa công dân với chính phủ, báo điện tử giúp cho các ý nguyện của người dân đến được với chính quyền một cách nhanh chóng, rõ ràng, hiệu quả nhất.

Báo chí cũng khơi nguồn, định hướng dư luận và phản ánh DLXH. DLXH là phản ứng của các nhóm xã hội khác nhau trước những sự kiện, vấn đề thời sự. Báo chí là nơi khơi nguồn DLXH, là nơi đề cập đến, gọi ra, nêu lên vấn đề mà công chúng đang âm ỉ, ngầm ngầm lan truyền, từ đó châm ngòi và thổi bùng lên thành vấn đề chung của xã hội. Bên cạnh đó, báo chí còn có khả năng định hướng dư luận “báo chí có thể không phải lúc nào cũng thành công trong việc nói cho

mọi người biết phải nghĩ gì, nhưng báo chí lại cực kỳ thành công trong việc nói cho mọi người biết cần phải nghĩ về điều gì<sup>(6)</sup>. Khi tiếng nói của công chúng đã trở nên quá lớn để có thể phớt lờ thì DLXH tạo thành áp lực lên chính quyền, buộc họ phải lắng nghe.

So với các loại hình báo chí khác, báo điện tử có nhiều ưu thế để thực hiện tốt vai trò giám sát của mình như việc truyền tải dung lượng thông tin lớn, thông tin cập nhật; khả năng tương tác cao tạo ra khả năng tác động qua lại giữa người sản xuất thông tin - đối tượng tiếp nhận thông tin; cơ chế phản hồi trao đổi và thảo luận của rất nhiều độc giả diễn ra nhanh chóng, thuận lợi. Đặc biệt, phương thức truyền thông này đã giảm đi rất nhiều tính độc quyền, khả năng nhào nặn, áp đặt thông tin hoặc sự định hướng áp đặt từ phía các cơ quan quyền lực<sup>(7)</sup>.

## 2. Thực trạng giám sát việc thực thi quyền lực nhà nước của báo điện tử ở Việt Nam hiện nay

Nhận thức tầm quan trọng của các cơ quan báo chí trong giám sát quyền lực nhà nước, Nghị quyết số 27 - NQ/TW về tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền XHCN Việt Nam trong giai đoạn mới đề ra nhiệm vụ và giải pháp hoàn thiện cơ chế kiểm soát quyền lực nhà nước [Phát huy hơn nữa vai trò của Mặt trận Tổ quốc Việt Nam, các tổ chức chính trị - xã hội, đoàn thể và các cơ quan báo chí trong giám sát, kiểm soát quyền lực nhà nước]<sup>(8)</sup>.

Trong các loại hình báo chí thì người dân tiếp cận hàng ngày đối với báo điện tử và truyền hình là cao nhất, trong đó, các thông tin mà công chúng quan tâm theo dõi nhiều nhất là chính trị (69,4%); pháp luật (68,9%); kinh tế - xã hội (68%); giải trí (55,8%) [Điều đó cho thấy vai trò của báo điện tử ở nước ta là nguồn cung cấp chủ yếu thông tin cho người dân]<sup>(9)</sup>.

Về giám sát vấn đề nhân sự. Trong cuộc bầu cử đại biểu Quốc hội khóa XIV, khóa XV, bầu đại biểu HĐND các cấp nhiệm kỳ 2016 - 2021; 2021 - 2026 báo điện tử đã đưa tin dưới nhiều hình thức phong phú, đa dạng với thời lượng, tần suất, số lượng tin/bài thông tin rất lớn. Gỡ từ khóa [Bầu cử đại biểu quốc hội khóa XIV và hội đồng nhân dân các cấp 2016 - 2021] có khoảng 660.000 kết quả (0,50 giây), từ khóa [Bầu cử đại biểu quốc hội khóa XV và hội đồng nhân dân các cấp 2021 - 2026] có khoảng 1.910.000 kết quả (0,51 giây).

Những sai phạm trong công tác bầu cử cũng được báo điện tử phản ánh, đưa tin kịp thời<sup>(10)</sup>, hay loạt vi phạm trực tiếp liên quan đến các khâu trong quy trình

công tác cán bộ, như quy hoạch, luân chuyển, bổ nhiệm cán bộ [bài viết về chuyển tầu vét [Bổ nhiệm hàng loạt trước khi nghỉ hưu, cựu giám đốc Sở ở Gia Lai bị cảnh cáo] (177 lượt thích - Vietnamnet); [Cần xem lại các quyết định bổ nhiệm hàng loạt cán bộ của ông Chu Ngọc Anh] (Lao động). Nhiều trường hợp cán bộ trẻ được bổ nhiệm [thần tốc] hoặc [nâng đỡ không trong sáng] lên các vị trí lãnh đạo thiếu minh bạch gây hoài nghi trong dư luận như ông Vũ Minh Hoàng; [Quan lộ] ông Huỳnh Thanh Phong - Giám đốc Sở Công thương tỉnh Hậu Giang; ông Lê Phước Hoài Bảo - Con Nguyễn Bí thư Tỉnh ủy Quảng Nam được bổ nhiệm Giám đốc Sở trẻ nhất khi 30 tuổi.

Về giám sát về hoạt động của các cơ quan nhà nước.

Trong thời gian qua, các trang báo điện tử đã phản ánh kịp thời, đầy đủ các nội dung diễn ra xung quanh các kỳ họp, phiên họp, phiên chất vấn đại biểu của Quốc hội, từ đó làm cho hoạt động của Quốc hội trở nên công khai, minh bạch hơn, là cơ sở để cử tri giám sát, đánh giá việc thực hiện trách nhiệm của đại biểu Quốc hội. Các bài viết với chất lượng phân tích, bình luận sâu sắc, thu hút sự quan tâm theo dõi của cử tri cả nước.

Báo điện tử có đóng góp rất lớn trong việc giám sát, phát hiện, điều tra, thông tin về những sai phạm trong việc thực thi chức năng, nhiệm vụ của cơ quan nhà nước, hơn 70% vụ việc tiêu cực, tham nhũng, lãng phí là do báo chí phát hiện và công bố<sup>(12)</sup>. Nhờ đó, cơ quan chức năng sớm vào cuộc để điều tra, xác minh, làm rõ những vấn đề truyền thông đại chúng đã nêu ra. Hàng loạt vụ việc nghiêm trọng ra trước ánh sáng công luận, như các vụ [con bạc triệu đô] Bùi Tiến Dũng; tiêu cực lớn ở PMU18; sai phạm mua bán, đấu thầu trang thiết bị phòng bệnh, lợi dụng công tác phòng, chống dịch bệnh để trục lợi; gian lận điểm thi trung học phổ thông quốc gia xảy ra tại 3 tỉnh Hòa Bình, Sơn La, Hà Giang (2018); sai phạm đấu thầu thiết bị giáo dục tại các Sở Giáo dục và Đào tạo Thanh Hoá, Quảng Ninh, Điện Biên (2021); cấp bằng giả tại Đại học Đông Đô; [Trong những năm trở lại đây, vấn đề đất đai trở thành vấn đề [nóng] vì nhiều sai phạm liên quan đến việc quy hoạch đất, sử dụng đất, đặc biệt hành vi bắt tay lưng đoạn chính sách nhằm trục lợi của nhóm lợi ích. Gỡ từ khóa [tham nhũng đất đai] trên Google cho 5.090.000 kết quả (0,38 giây), các kết quả hiển thị chủ yếu là các bài viết trên báo điện tử như Vnexpress, Dantri, Thanhnien, Tuoitre...

Hoạt động xét xử của Tòa án cũng được báo điện

từ đưa tin, phản ánh kịp thời, như báo [Công lý và xã hội] duy trì xuất bản 08 kỳ/tháng. Việc cung cấp thông tin về hoạt động xét xử, cũng như công bố công khai các bản án là cơ sở để người dân giám sát hoạt động của Tòa án. Các báo điện tử còn phản ánh DLXH về các hoạt động Tòa án, giúp cho Tòa án có cái nhìn toàn diện hơn. Đơn cử mới đây nhất là trường hợp bà Lê Thị Dung, nguyên Giám đốc Trung tâm Giáo dục thường xuyên huyện Hưng Nguyên (Nghệ An), sau khi phiên tòa sơ thẩm tuyên án 5 năm tù giam vì gây thiệt hại số tiền gần 45 triệu đồng. Nhiều bài viết trên báo điện tử đưa ra các cách tiếp cận, đánh giá khách quan dưới nhiều góc độ với các ý kiến của các bên cũng như của chuyên gia, như: Tiếp cận ban đầu vụ cô giáo ở Nghệ An bị phạt 5 năm (Pháp luật); Cần một bản án nghiêm minh, thấu tình đạt lý đối với bị cáo Lê Thị Dung (Nhân dân); Vì sao cô giáo bị phạt 5 năm tù với cáo buộc chiếm đoạt 45 triệu đồng? (Vnexpress) Ngày 13/6/2023, Hội đồng xét xử phúc thẩm Tòa án nhân dân tỉnh Nghệ An tuyên phạt bị cáo Lê Thị Dung với mức án 15 tháng tù về tội [Lợi dụng, chức vụ quyền hạn khi thi hành công vụ]

Mặc dầu hiệu quả giám sát của báo điện tử đối với việc thực thi quyền lực nhà nước trong thời gian gần đây đã có những tín hiệu tích cực, tuy nhiên vẫn còn một số tồn tại, hạn chế mà báo điện tử chưa phát huy hết vai trò giám sát của mình như:

- Các cơ quan báo điện tử chưa có sự đồng đều đưa tin về giám sát, PBXH. Khoảng cách vật lý gần với chính quyền Trung ương khiến các tờ báo ở Hà Nội ít đưa những vụ việc mang tính động chạm hơn; ngược lại, những tờ báo đặt tại Thành phố Hồ Chí Minh đưa tin táo bạo hơn. Các tờ báo giám sát và PBXH không đồng đều ở một số lĩnh vực, trong khi tỉ lệ bài viết về các lĩnh vực đất đai, xây dựng, giao thông, các dự án tương đối nhiều thì một số lĩnh vực khác dường như vắng bóng quá trình PBXH, như văn hóa, thể dục, thể thao...

- Các thông tin vẫn thiên về cung cấp một chiều về các vấn đề thời sự, ít phóng sự điều tra, không theo sát được từng diễn biến, tiến trình của quá trình phản biện hoặc DLXH. Việc đấu tranh với các sai phạm có lúc, có nơi còn bị động, nhiều trường hợp vi phạm không được phát hiện sớm, các thông tin đăng tải thường được thực hiện sau khi các cơ quan nhà nước đã phát hiện có dấu hiệu vi phạm. Nhiều vụ việc không đi đến cùng dẫn đến việc điều tra, xác minh bị gián đoạn do hạn chế về chất lượng nguồn tin, cũng như thiếu hiểu

biết về nghiệp vụ công tác cán bộ, như vụ Lê Phước Hoài Bảo.

Trong quá trình thông tin về hoạt động của Tòa án, một số tờ báo chưa thực sự đề cao trách nhiệm khi đưa tin các hoạt động của cơ quan tiến hành tố tụng. Nhiều nhà báo dựa trên các tài liệu thu thập theo quy trình làm báo nên đã đưa ra những lý lẽ của cá nhân, phủ nhận sự thật về vụ án và đơn phương bác bỏ kết luận của cơ quan tố tụng một cách suy đoán.

- Tình trạng thiếu thông tin nhất về thông tin dẫn đến hệ quả người đọc bị lạc vào một ma trận thông tin mà chưa được kiểm chứng. Các tờ báo đưa tin trái chiều hoặc tiền hậu bất nhất; hiện tượng [sáng đăng, trưa gập, chiều gỡ] a dua nên dẫn đến [chê hội đồng] hoặc [khen hội đồng] chuyện bé xé ra to. Điều đó dẫn đến niềm tin vào các cơ quan báo chí giảm sút. Khi hỏi mức độ tin nhiệm truyền thông đại chúng của công chúng thì có tới 69,9% là không tin tưởng hoàn toàn; 29,1% tin tưởng hoàn toàn và 1% không tin tưởng.

### **3. Giải pháp nâng cao hiệu quả giám sát của báo điện tử đối với việc thực thi quyền lực nhà nước**

Nhằm nâng cao hiệu quả giám sát của báo điện tử đối với việc thực thi quyền lực nhà nước cần tập trung những nội dung sau:

*Thứ nhất*, hoàn thiện thể chế giám sát của báo chí đối với các cơ quan nhà nước. Sớm ban hành Luật hoạt động giám sát của nhân dân, trong đó quy định về nguyên tắc giám sát; hình thức, nội dung giám sát; trách nhiệm trả lời, giải quyết các ý kiến, kiến nghị sau giám sát; chế tài xử lý đối với hành vi cản trở hoạt động giám sát; hoặc lợi dụng quyền giám sát để gây hại cho tổ chức, cá nhân... Luật hoạt động giám sát của nhân dân ra đời sẽ giúp các cơ quan báo chí phản biện một cách khoa học, với tinh thần xây dựng, trách nhiệm hơn, từ đó hạn chế những tồn tại và khiếm khuyết trong quá trình giám sát. Tăng cường sự phối hợp giữa giám sát của báo chí với giám sát xã hội của các tổ chức, cá nhân và hoạt động kiểm tra của các tổ chức đảng, thanh tra, giám sát của các cơ quan nhà nước

*Thứ hai*, điều chỉnh một số quy định về quyền tiếp cận thông tin (TCTT) để đảm bảo cho các cơ quan báo chí được thực hiện quyền một cách thuận lợi nhất. Mở rộng phạm vi TCTT; thu hẹp lại phạm vi thông tin [mật] trong Luật Bảo vệ bí mật nhà nước. Bãi bỏ các thủ tục thực hiện quyền TCTT gây khó khăn cho người dân và truyền thông đại chúng trong Luật Tiếp cận thông tin. Để đảm bảo việc TCTT một cách thuận lợi,

các cơ quan công quyền nên tìm cách loại bỏ các trở ngại về kỹ thuật, tài chính và những quy định pháp lý không cần thiết để công bố thông tin và dữ liệu mà công chúng yêu cầu. Luật TCTT cần quy định sao cho các cơ quan nhà nước chủ động trong việc cung cấp thông tin, quy định thời gian cố định để cơ quan đăng tải thông tin nhằm tăng khả năng càng ngày càng có nhiều thông tin được tiếp cận theo hướng chủ động, giúp giảm bớt số lượng yêu cầu cung cấp thông tin và cũng ít tốn kém hơn.

Đồng thời thiết lập cơ chế giám sát độc lập và giải quyết các khiếu nại liên quan đến quyền TCTT. Hoạt động giám sát này cần được tiến hành bởi cơ quan độc lập, phải thiết lập và quy định rõ các phương thức, nội dung, cách thức kiểm tra, giám sát, xây dựng các tiêu chí và thang đo đánh giá việc thực hiện các nghĩa vụ trên. Bên cạnh đó, cần bổ sung các quy định về bảo vệ nhà báo trong quá trình tác nghiệp.

*Thứ ba*, phát huy vai trò của cơ quan quản lý báo chí trong chỉ đạo, định hướng thông tin đối với cơ quan báo chí. Cơ quan chủ quản báo chí, người đứng đầu cơ quan báo chí có vai trò rất quan trọng trong việc thúc đẩy hay hạn chế việc tham gia giám sát, phản biện của các cơ quan báo chí. Do đó, cần tạo ra được sự thống nhất trong công tác quản lý, lãnh đạo, định hướng của cơ quan chủ quản báo chí với cơ quan báo chí; của người đứng đầu cơ quan báo chí với đội ngũ nhà báo/phóng viên/biên tập viên. Đồng thời, tạo cơ chế động viên, khuyến khích để đội ngũ nhà báo/phóng viên có điều kiện cống hiến và phát triển. Các cơ quan báo chí cần ban hành Quy chế tác nghiệp đối với thể loại bài điều tra; xây dựng cơ chế "sẵn sàng" để bảo vệ kịp thời nhà báo/phóng viên tham gia đề tài chống tham nhũng.

*Thứ tư*, cần nâng cao nhận thức, đạo đức và năng lực, kỹ năng nghề nghiệp của những người làm báo. Việc nâng cao nhận thức đạo đức nghề nghiệp của đội ngũ những người làm báo chính là nâng cao tính tư tưởng, tính chân thật, tính chiến đấu của các sản phẩm báo chí. Đội ngũ những người làm truyền thông cần phải bổ sung những kiến thức, kỹ năng mới, phù hợp với đặc thù của Cách mạng công nghiệp lần thứ tư là kết nối và chia sẻ dữ liệu. Nội dung đào tạo cần tích hợp kiến thức nền tảng đủ rộng kết hợp kiến thức chuyên ngành, đồng thời phải đào tạo theo hướng tích hợp đa kỹ năng trong điều kiện kỹ thuật và công nghệ truyền thông số. Trong đó, trước hết là kỹ năng chọn

lọc, thẩm định, nguồn tin, năng lực phân tích đánh giá sự kiện, tư duy phản biện khi kiểm chứng thông tin với những góc nhìn mới. Tiếp theo là kiến thức, kỹ năng về công nghệ, ứng dụng các phần mềm trong hoạt động nghiệp vụ, từ đó giúp họ tác nghiệp một cách hiệu quả nhất tin, bài, hình.

*Thứ năm*, đảm bảo các điều kiện thực hiện giám sát của báo chí đối với cơ quan nhà nước. Cần đảm bảo tính công khai, minh bạch trong hoạt động của các cơ quan nhà nước; thực hiện nghiêm túc trách nhiệm cung cấp, xử lý và phản hồi thông tin cho cơ quan truyền thông đại chúng. Xây dựng chương trình hợp tác, cơ chế phối hợp giữa các cơ quan báo chí với các chủ thể giám sát khác cùng tham gia giám sát việc thực thi quyền lực nhà nước. Đồng thời, để các cơ quan báo chí hoạt động đúng tôn chỉ cần thiết lập một hệ thống phát hiện, báo cáo vi phạm tôn chỉ, mục đích của cơ quan báo chí; phát hiện và xử lý vi phạm bản quyền. Bên cạnh đó, các cơ quan chức năng xử lý nghiêm các trường hợp cản trở hoạt động của báo chí, tăng cường các biện pháp bảo vệ nhà báo khi tác nghiệp./

(1) Nguyễn Văn Dũng (2012), *Đề cương chuyên đề phục vụ lớp thi nâng ngạch giảng viên chính, biên tập viên chính, phóng viên chính và tương đương*.

(2) Curran, J. (2007), *Rethinking Media and Democracy* Political Media Reader, New York.

(3) Phạm Thành Hưng (2007), *Thuật ngữ Báo chí - Truyền thông*, Nxb. Đại học Quốc gia, Hà Nội.

(4) Raymond, E. (1999), *The Cathedral and the Bazaar*, Knowledge, Technology & Policy, tr3- 49.

(5) [http://www.chungta.com/nd/tu-lieu-tra-cuu/phan\\_bien\\_xa\\_hoi.html](http://www.chungta.com/nd/tu-lieu-tra-cuu/phan_bien_xa_hoi.html)

(6) Bernard C. Cohen, (1963) *The Press and Foreign Policy*, Princeton University Press, P.120.

(7) Nguyễn Văn Dũng (2018), *Cơ sở lý luận của báo chí*, NXB Thông tin và truyền thông, tr176.

(8) Đảng Cộng sản Việt Nam (2022), Nghị quyết số 27-NQ/TW về tiếp tục xây dựng và hoàn thiện Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa Việt Nam trong giai đoạn mới

(9) (11) Khảo sát, thống kê của nhóm tác giả

(10) Báo thanhnien.vn có các bài viết "Hủy tư cách đại biểu 1 ứng cử viên tham gia ứng cử 3 cấp" trên báo tuoitrethudo.com.vn "Vẫn còn những hạn chế, sai sót trong cuộc bầu cử" (14/12/2016). "Sai phạm bầu cử ở Hà Nội: Không chỉ "khai trừ đảng" là xong" (vov.vn); "Công an Hà Nội vào cuộc điều tra vụ gian lận bầu cử ở xã Tráng Việt" (21/6/2021-laodong.vn).

(12) <http://anttvn/hon-70-vu-viec-tieu-cuc-tham-nhung-lang-phi-la-do-bao-chi-phat-hien-242776.htm>, truy cập ngày 20/8/2022